

SEMINAR ELAG 2008

Seminar ELAG 2008, že 32. po vrsti, se je odvijal na Nizozemskem na Univerzi v Wageningenu (<http://library.wur.nl/elag2008/>). Na seminarju z naslovom *Rethinking the library* smo poslušali 11 prispevkov, sodelovali v 9 delavnicah in poslušali 12 kratkih (5-minutnih) predstavitev različnih govornikov o različnih temah (*Lightning Talk*), ki so letos prvič kot novost uvedene v program namesto poročil sodelujočih (*Progress reports*).

Seminar so odprli **Paula Goossens**, predsednica ELAG-a, in **Dick van Zaane**, direktor univerzitetne knjižnice (Wageningen University and Research library), nato pa je sledil prispevek **Petra van Boheemna** (Wageningen University and Research Library) z naslovom *The Wageningen Library Content Management System*, v katerem je predstavil arhitekturo in delovanje novega sistema za upravljanje vsebine v njihovi knjižnici, ki povezuje njihov katalog, institucionalne repozitorije, 6 lokalnih bibliografskih baz podatkov, več kot 200 eksternih bibliografskih baz podatkov, več kot 10.000 elektronskih revij, več kot 35.000 elektronskih knjig in poročil in več kot 600.000 tiskanih kopij knjig in revij. Ker ILS ni več podpiral vseh potrebnih konceptov, so za vzpostavitev sistema pripravili popolnoma novo arhitekturo sistema na osnovi obstoječih komponent (SFX, MetaLib, Collexis), manjkajoče komponente pa so razvili s pomočjo odprtokodnih orodij (LibXML, Perl, PHP, MediaWiki, Subversion ...). Sistem je zasnovan na tehnologiji XML (ena podatkovna baza XML z vsemi bibliografskimi opisi, XQuery, XML Schema, XSLT, XForms) in spletnih servisih SRU. Preko tega sistema delujejo vse druge lokalne in spletne aplikacije (OPAC; modul za katalogizacijo, naročanje in medknjižnično izposajo, administracijo serijskih publikacij, izposajo; vmesniki za NCIP, Z39.50, OAI-PMH; predmetni portal, novosti, komentarji, izobraževalno gradivo ...).

Prednosti takšne arhitekture so:

- zasnovanost na standardih XML – omogoča servisno orientirano arhitekturo (SOA),
- generična orodja – večina aplikacij je narejena preko XSLT,
- hiter razvoj in nameščanje modulov,

- neodvisnost od ponudnikov programske opreme,
- kontrola nad sistemom.

Laura Hollink (Vrije Universiteit Amsterdam) je v prispevku *Semantic WEB opportunities* predstavila osnovne koncepte semantičnega spleta in izpostavila dva razloga uporabe tehnologije semantičnega spleta v knjižnicah in arhivih:

- strojno prepoznavanje semantičnih informacij, npr. za iskanje slik v podobnih stilih v digitalnih repozitorijih;
- interoperabilnost, npr. pri medsebojnem povezovanju knjižničnih zbirk ali različnih shem za organizacijo znanja (*Knowledge Organization Scheme – KOS*), kot so kontrolirani geslovniki, tezavri, klasifikacijske sheme, taksonomije.

Razlikujemo sintaksno in semantično interoperabilnost. Sintaksno interoperabilnost zagotavljamo z uporabo skupnih formatov za opis KOS-ov (predvsem XML), s semantično interoperabilnostjo pa omogočamo semantično (pomensko, konceptualno) povezovanje KOS-ov (npr. Zevs v enem geslovniku lahko ima enak pomen kot Jupiter v drugem). Standardni način predstavitve s sintakso RDF je SKOS (*Simple Knowledge Organization System*), ki s koncepti, kot so *broaderTerm*, *narrowerTerm*, *relatedTerm*, *exactMatch*, *narrowMatch*, *broadMatch* in *relatedMatch*, ter s povezavami RDF namesto URL omogoča interoperabilnost informacij med različnimi aplikacijami.

Primeri dobre prakse uporabe semantičnih tehnologij v digitalnih knjižnicah so projekti programa CATCH, MultimediaN E-Culture in eContentPlus (TELPlus). V okviru programa CATCH je bil predstavljen projekt STICH, katerega cilj je povezovanje kolekcij nizozemske nacionalne knjižnice s kolekcijami francoske nacionalne knjižnice preko njihovih geslovnikov z avtomatskim semantičnim uparjanjem gesel.

Paula Goossens je v prispevku *Rethinking Cataloguing* predstavila različne dileme, pred katerimi se nahaja sodobna katalogizacija. Kot prvo dilemo je izpostavila kompleksnost sodobne katalogizacije in potrebo, da jo tudi

v prihodnosti ohranimo. Po njenem mnenju zahteve po hitrih in radikalnih spremembah katalogizacije, kot jih je moč slišati v laičnih krogih, v profesionalnih krogih niso sprejemljive. Smer spreminjanja katalogizacije je mogoče videti v RDA, ki je utemeljen na FRBR/FRAD – na objektne modelu bibliografskega zapisa. Sam pravilnik RDA je organiziran v poglavja, si so namenjena enajstim entitetam bibliografskega zapisa. Poglavja od 1 do 4 so namenjena atributom teh entitet, medtem ko so poglavja od 5 do 10 namenjena odnosom.

Na področju katalogizacijske prakse je v prihodnosti pričakovati še večje prilagajanje uporabniškim potrebam, tako končnih uporabnikov, kot tudi proizvajalcev sistemov za knjižnično poslovanje. Govoreč o katalogizacijskih področjih prihodnosti, je gospa **Goossensova** izpostavila večjezikovne normativne baze podatkov, ki so že zdaj v središču zanimanja večjih knjižničnih sistemov in konzorcijev. Trenutno manj opazen, vendar za prihodnost vedno bolj zanimiv je trend, ki se dogaja na področju integracije profesionalnega in javnega znanja. Pri sistemih za iskanje po vsebinah lahko že v bližnji prihodnosti pričakujemo kombiniranje strokovnih predmetnih oznak z vsebino družbenega označevanja. V OPAC-ih pa je opazen trend kombiniranja podatkov iz lastne baze podatkov s podatki iz zunanjih virov. Isti trend kombinacije strokovnega in laičnega znanja vidimo tudi pri metapodatkih. Metapodatke lahko kreirajo knjižničarji, lahko pa se avtomatsko oblikujejo ob arhiviranju elektronskih objektov ali pa jih posredujejo končni uporabniki sistema. Javni vpliv lahko zasledimo tudi pri tradicionalnih sistemih, kot so katalogi in normativne baze podatkov. Ko danes govorimo o katalogizaciji, govorimo o kontroliranih katalogih, kot so katalogi nacionalnih knjižnic, CERL ali WorldCat, vendar pomeni tudi nekontrolirane kataloge, kot so LibrayThing, Amazon in Google.

Joroen Hoppenbrouwers (Synergetics, Antwerpen) je v prispevku *Rethinking subject access* poudaril pomen predmetnih geslovnikov za razvoj spletne semantike. Znanje, ki je primerno za semantično povezovanje spleta, se nahaja v strukturiranih geslovnikih. Kljub mnenju, da so geslovniki predragi in prezahtevni za vzdrževanje, so primeren arhiv znanja za spletno semantiko. Danes o geslovnikih razmišljamo tudi v pomenu sinergije knjižničarskega in uporabniškega znanja. Zato bi knjižnice morale več premišljevatii o večji uporabi spleta 2.0 (Web 2.0) pri svojih servisih.

V prispevku *Second Life and Libraries* nam je **Bernadette Daly Swanson** (University of California, Davis) predstavila možnosti knjižnic v spletnem okolju Second Life. Po njenem mnenju gre za vizualno očarljivo okolje, ki pa zahteva močne računalnike in internetne povezave. Second Life vidi kot nadgradnjo svojega knjižničarskega

dela v realnem svetu in kot okolje za preizkušanje novih idej, poceni udeležbo na pomembnih konferencah ter srečevanje in sodelovanje s kolegi, bodisi prostovoljci, učitelji, mentorji ali učenci. Sodeluje v skupini preko 800 knjižničarjev in 95 knjižničnih organizacij na 40 otokih, ki jih obišče več kot 5000 uporabnikov dnevno. Second Life je vzhajajoča tehnologija (in ne virtualna igra), za katero predvidevajo, da jo bo do leta 2011 uporabljalo 80 odstotkov internetnih uporabnikov. Statistika aktivnih uporabnikov po starosti kaže, da so najbolj aktivne starostne skupine 18–24 let in 35–44 let. V številu ur prijave po državah januarja 2008 prednjačijo ZDA (37,69 %) pred Nemčijo (9,93 %), Japonsko (7,26 %), Združenim kraljestvom (6,43 %), Francijo (5,67 %) in drugimi državami.

Novi projekt sistema LIBRIS (švedski nacionalni katalog za več kot 300 knjižnic) so v prispevku *User centered design and the next generation OPAC – a perfect match?* predstavili **Henrik Lindström, Martin Malmsten in Kristin Olofsson** (Libris, Stockholm). Pri prehodu na OPAC – a nove generacije so naleteli na naslednje izzive: rangiranje po pomembnosti, novi servisi, kot so “*more like this*”, “*get it*”, seznam novih knjig, kazala in komentarji, boljša organiziranost in prikaz zadetkov iskanja, iskanje brez “praznih” zadetkov ter nove tehnologije, s katerimi so omogočili implementacijo trajnih URI-jev za vire, podporo servisu Zotero, RDF-integracijo, OpenURL/CoinS, iskanje SPARQL itn.

Projekt so izvedli v več manjših iteracijah, v procesu razvoja pa so upoštevali standard ISO-13407:1999 (*Human-centered design process for interactive systems – HDC*). Ključni principi *user-centered* dizajna (UCD) so aktivno sodelovanje uporabnikov v procesu razvoja, jasno razumevanje zahtev uporabnikov in iterativni razvoj. Tehnike, ki so jih pri tem uporabili, so: uporabniški nadzor procesa razvoja, delavnice, sestanki, projektne skupine (za format, dizajn, razvoj in HDC). Uporabniki in knjižničarji so testirali tudi prototipno in beta verzijo. Testiranje je potekalo v univerzitetni knjižnici, kjer so končni uporabniki te knjižnice testirali beta verzijo. Testiranje (zaslone in govor pri testiranju) so posneli tudi na video. Testatorjem je bil na voljo *feedback* forum. Dizajn UCD jim je omogočil, da odkrijejo probleme pri uporabi aplikacije že v zgodnji fazi razvoja, tj. pri dizajnu, zato je reševanje teh problemov lažje in razvoj cenejši.

V prispevku *Can the library be a publisher?* je **Leo Waaijers** (Wageningen University and Research Centre) predstavil obstoječi sistem publiciranja znanstvenih del in rezultatov raziskovalnih projektov, ki naj bi bili javno dostopni. Založniki ocenjujejo kakovost prispevka glede na število citiranj v določenem časovnem obdobju, kar lahko povzroči manipulacije med avtorji. Založniki zaračuna-

vajo velikokrat avtorjem tudi objavo njihovih del (tudi do 3.000 EUR), pri tem pa še obdržijo ekskluzivne pravice za objavo. Po drugi strani pa založniki uporabnikom zaračunavajo dostop do teh prispevkov, ki na ta način niso javno dostopni. Ker takšen sistem popolnoma ustreza založnikom, ni pričakovati, da ga bodo spreminjali. Kaj pa lahko naredijo avtorji? **G. Waaijers** je predstavil sistem publiciranja na njihovi univerzi, ki zagotavlja, da sta izbor in recenzija člankov neodvisna in rigorozna, avtorji pa lahko svoje članke objavijo tudi v drugih revijah. Univerzitetna knjižnica se v tem procesu pojavlja kot skrbnik publiciranja digitalnega gradiva.

Theo van Veen (Koninklijke Bibliotheek, Netherlands) je v prispevku *The way from sharing data to sharing intelligence* predstavil idejo o novi infrastrukturi servisov v okviru projekta TELplus. Ta infrastruktura bo omogočila izmenjavo znanja o funkcijah obstoječih servisov, ki bi se lahko semi/avtomatsko izvedle glede na kontekste različnih spletnih aplikacij. Na ta način bi uporabniki lahko izbirali različne funkcije in jih kombinirali s svojimi lastnimi vsebinami brez razvoja novih programov.

Servis opravi katero koli funkcijo, ki jo zahtevamo z vpisom URL, in nam vrne rezultat v obliki html, xml, videa, slike, besedila itn. Zahteve se generirajo na spletnem portalu glede na kontekst. Servise lahko uporabimo v verigi; izhod enega servisa je vhod v drugega, npr. "prevedi" besedilo in ga "konvertiraj v govor". Opis servisov je definiran s shemo, ponudniki servisov pa opise svojih servisov po tej shemi lahko publicirajo v registrih servisov ali v mikroformatih spletnih strani. Uporaba teh servisov omogoča razvoj servisno orientirane arhitekture programskih rešitev.

Rosemie Callewaet, vodja sistema VCOB, je v prispevku z naslovom *FRBR: a practical case in the Flamish Central Catalogue* predstavila njihov OPAC z vgrajenimi funkcijami FRBR. VLACC je centralni katalog 6 flamskih splošnih knjižnic, ki deluje že od leta 1987. V knjižnicah uporabljajo Aleph500, medtem ko za OPAC uporabljajo Aquabrowser (<http://zoeken.bibliotheek.be>). Open VLACC, kot se imenuje novi OPAC, je na voljo od leta 2006. Njegova fasetna struktura omogoča, da se iskalni zadetki prikažejo skupaj s povezanimi viri. Uporabnikom OPAC-a dajejo na vpogled tudi priporočila bralcev ter digitalizirane dele enote. Sorodni viri se grupirajo po tipih gradiva, vrsti vsebine, jeziki in časovnih obdobjih. Identifikacija dela temelji na naslednjih algoritmih, in sicer: 130 – enotni naslov za anonimna dela; 240 + 100\$a/110\$a – avtor/naslov identifikacija; 534\$a + 100\$a/110\$a – identifikacija prevedenih del; 245\$a/\$n\$p + 100\$a/110\$a – avtor/naslov (dela s podnaslovom). Identificirana dela dobijo identifikacijsko številko, ki omogoča naknadna grupiranja povezanih entitet. Prizadevajo si tudi za uvajanje mednarodne identifikacijske

številke dela, ki naj bi delovala podobno kot ISSN_L in bi na osnovi številke ISBN združila različna dela z njegovimi izraznimi in pojavnimi oblikami.

Sodobno gledanje na vlogo uporabnikov pri razvoju spletnih sistemov je predstavila **Fleur Stigter**, vodja marketinga pri Evropski knjižnici, v prispevku *Putting the shoe on the other foot: actual and future user requirements*. Časi, ko smo se spraševali, kaj lahko naredimo za uporabnike, so po njenem mnenju za nami. Danes bi se morali obrniti k uporabnikom in se vprašati, kaj uporabnik želi, da za njega postorimo. Po mnenju Stigterjeve sta oba projekta, Evropska knjižnica in Europeana, dobra primera upoštevanja uporabnikovih zahtev. Projekt Europeana je mlajši in ga nekoliko manj poznamo, namenjen je združenemu iskanju po servisih, ki hranijo digitalne objekte Evropske knjižnice. Demo verzijo iskalnika lahko najdemo na naslovu: <http://www.europeana.eu/portal/>. Uporabniškim zahtevam sledijo na različne načine: z obsežnimi statističnimi meritvami, analizami log datotek in analizami likov, ki jih uporabniki izbirajo. Pozorni so tudi na mnenja uporabnikov v blogu "TELL Fleur" in "The European Library Facebook Group". Od marca 2008 deluje tudi Svet uporabnikov, ki vpliva na strategijo razvoja portala in marketinga projekta. Pri projektu Europeana so bili pozorni na uporabniške potrebe že pred začetkom priprave demo verzije iskalnika. Študija analize uporabniških potreb je objavljena na spletu Europeane. Na osnovi teh mnenj so se odločili za koncept iskalnika, prilagojenega uporabniku, ter za razvoj servisa za družbeno označevanje. Registriranim uporabnikom je na voljo možnost, da shranijo potek iskanja in prenesejo opisane metapodatke v obliki reference. V zaključku prispevka je Stigterjeva poudarila, da se zavedajo vseh omejitev portalov, vendar le-ti vseeno ponujajo dostop do virov, ki bi brez njih ostali skriti nekje v internetu.

Maivor Hallen, svetovalka v BIBSYS, je v prispevku *Rethinking the library system* predstavila izhodišča BIBSYS za oblikovanje uspešnega knjižnično-informacijskega sistema. Pri uporabniških servisih je treba upoštevati, da uporabniki nimajo znanja, kako iskati, želijo pa hiter odziv sistema in so vajeni brskati. Pri servisih za knjižničarje pa je nujno treba upoštevati nasvete in mnenja bibliotekarjev. Kot dober primer sodelovanja je označila projekt LIVA (2005–2007), pri katerem so sodelovali informacijski strokovnjaki in bibliotekarji. Rezultat projekta je ekspertni sistem za katalogizacijo, ki vsebuje sistem za avtomatsko dodelitev predmetnih oznak, indeksov in oznak za razvrščanje gradiva. Čas za sodelovanje med bibliotekarji in informacijskimi strokovnjaki šele prihaja. Sisteme, ki temeljijo na popolnem ujemanju informacij, nadomeščajo sistemi, ki temeljijo na asociacijah in razumevajočih postopkih. Takšnih sistemov pa ni mogoče ustvarjati brez ekspertnega znanja najboljših strokovnjakov.

Sklopa *Lightning Talk* se je udeležilo 10 prijavljenih, ki so predstavili tehnološke novosti, s katerimi se v tem času ukvarjajo. Med drugim je **Roxana Maria Popistasu** predstavila novo orodje za statistiko uporabe elektronske knjižnice LibStat, ki ga uporabljajo na univerzi v Amsterdamu. S tem orodjem so zbrani številčni in kvalitativni podatki o uporabi tega servisa. **Martin Malmsten** iz švedske nacionalne knjižnice je sporočil, da njihov katalog že ponuja določene podatke v RDF, in sicer: normativne podatke, povezave med bibliografskimi in normativnimi podatki ter povezave FRBR med bibliografskimi podatki. **Thom Hickey**, OCLC, je na kratko predstavil napredke projekta VIAF. **Anders Soderback**, ki tudi prihaja iz švedske nacionalne knjižnice, je predstavila nenavadno idejo o neomejeni uporabi bibliografskih podatkov iz njihovega kataloga. V konzorciju LIBRIS celo poteka sprememba pravne podlage, ki bo omogočila neomejeno uporabo njihovih zapisov. Zanimiv prispevek sta podala **Cristian Bernareggi** in **Giancarlo Dalto** z univerze v Milanu, ki eksperimentirata s portalom znanstvenih virov za slepe in slabovidne.

V okviru ELAG-a 2008 je bilo organiziranih 9 delavnic, in sicer:

- Digital repository management (*Ramon Ros*),
- Evaluation of Services – Why? What? How? (*Maja Žumer*),
- Game technology for libraries (*Ad Aerts*),
- Incorporating library services in E-learning (*Matilde Fontanin*),
- Rethinking Bibliographic Data (*Patrick Danowski*),
- Semantic Web and library applications (*Luit Gazendam*),
- Service Oriented Architecture (*Ellen Røyneberg*),
- Social Tagging (*Wouter Gerritsma*),
- Geographical information as access point to cultural heritage resources (*Fredrik Palm*).

Delavnice *Semantic Web and library applications* se je udeležilo 23 udeležencev in kar 70 odstotkov le-teh ni imelo kaj dosti izkušenj s semantičnim spletom, zato je vodja delavnice na začetku predstavil primere semantičnega spleta v praksi: spletni brskalnik za tezaver GTAA (<http://ems01.mpi.nl:8080/GTAABrowser/>), muzej Suomi (<http://www.museosuomi.fi/>) in iskalnik po različnih muzejskih zbirkah v okviru projekta E-Culture MultimediaN (<http://e-culture.multimediana.nl/demo/session/search>). Nato je **Martin Malmsten** predstavil implementacijo semantičnega spleta v sistemu LIBRIS, **Ron Davies** (Evropska komisija, Belgija) pa je predstavil standard za tezavre – British Standard 8723, ki naj bi bil podoben SKOS-u. Gre za funkcionalnost, kot je “mash up” podatkov (npr. z Google Maps), fasetno iskanje, semantično grupiranje zadetkov iskanja in njihova različna vizua-

lizacija. Aplikacije semantičnega spleta za knjižnice so večinoma še v demo fazi in dizajnirane tako, da podpirajo funkcionalnost obstoječih knjižničnih aplikacij.

Sledila je diskusija ob naslednjih vprašanjih:

- *Ali naj knjižnice ponudijo svoje podatke v formatu za semantični splet?* Ker knjižnice skrbijo za dostopnost svojih podatkov, naj bi jih ponudile tudi v tem formatu. Dodatno vrednost pa bi prinesle šele aplikacije, ki bi uporabile te podatke. Ker je semantični splet v knjižničnem okolju šele vizija, ne moremo pričakovati, da se bodo knjižnice v kratkem odločile za prehod na semantični splet. Ko bodo na semantični splet prešle nacionalne knjižnice, ji bodo sledile tudi druge. Za knjižnice je glede prehoda največje vprašanje financiranja.
- *Ali naj knjižnice ponudijo svoje tezavre v formatu za semantični splet?* V praksi večina knjižnic uvaja tehnologije semantičnega spleta najprej za svoje tezavre. Vprašanje je, kateri pristop je pri tem boljši: SKOS (cenejši) ali ontologija (dražji, celovitejši). Tudi pri tezavrih se dodana vrednost, ki jo prinaša prehod na semantični splet, pokaže šele v aplikacijah.
- *Kje naj knjižnice začnejo uvajati semantični splet?* Za knjižnice je najboljša, da najprej ponudijo svoje podatke v formatu za semantični splet in tako pripravijo tudi svoje tezavre. Standardizacija na področju semantičnega spleta je v zreli fazi, ključnih aplikacij v tej domeni, ki bi knjižnicam prinesle dodano vrednost, pa še ni. Zato knjižnice še vedno čakajo na konkretne rešitve, ki bi jih lahko vključile v svoje aplikacije, čeprav podpirajo semantični splet kot idejo in vizijo.

Glede na sorodnost tem sta delavnici *Ponovno premišljevanje o bibliografskih podatkih* in *Družbeno označevanje* potekali skupaj, debata pa je bila posvečena vlogi knjižničnih podatkov, predvsem geslovnikov, v programih semantičnega spleta. Nekaj projektov s področja kulturne dediščine, ki temeljijo na konceptu semantičnega spleta, je bilo ocenjenih kot dober primer uporabe strukturiranih geslovnikov v projektih semantičnega spleta.

Ko je moderator predstavil dilemo o brezplačni, neomejeni uporabi bibliografskih podatkov, se je veliko udeležencev temu uprlo. Bibliotekarji so namreč mnenja, da je ločnica med javno dejavnostjo in družbeno iniciativo kakovost, ki pa ima svojo ceno. Največ časa je bilo posvečeno temi družbenega označevanja. Ugotovljeno je bilo, da imajo knjižnice bolj malo izkušenj z družbenim označevanjem, veliko bolj pa premišlujejo o načinih, kako to označevanje primerno uporabiti v OPAC-ih. V Univerzitetni knjižnici v Wageningenu so v OPAC vgradili možnost dodajanja komentarjev, kar je namenjeno predvsem profesorjem kot možnost dodatnega vrednote-

nja učnega gradiva. V prvem letu tega projekta spodbudnih rezultatov zaenkrat ni. OCLC je predstavil svoj projekt družbenega označevanja v WorldCat, ki je eden od njihovih strateških načrtov. Večina udeležencev delavnice je bila mnenja, da OPAC, ki je namenjen iskanju neznanega gradiva, in družbeno označevanje znane vsebine, nista kompatibilna koncepta. Knjižnice bi, glede uporabe folkonomij in družbenega označevanja, morale poiskati svoje rešitve sodelovanja z uporabniki, ne pa zgolj prenašati izkušenj spletnih servisov LibraryThing, Delicious, Flikerja in drugih.

Delavnica je bila sklenjena s predlogom, da bi bilo treba s podobno temo nadaljevati tudi leta 2009. Katalogizacija je na razpotju, na izbiro je veliko možnih poti, mnenja o prihodnosti katalogizacije so še vedno precej razdeljena.

Gordana Budimir, Gordana Mazić